

Kulcs Kína, a talányos nagyhatalom megértéséhez*

Gutpintér Júlia

Yukon Huang:

A Kína-talány megfejtése –

Miért nem helytálló a konvencionális gazdasági bölcsesség?

PALLAS ATHÉNÉ KÖNYVKIADÓ, Budapest, 2018, 352 p

ISBN: 978-615-5884-03-0

A széleskörű médiajelenlét és akadémiai kutatások sokasága ellenére a Kínával kapcsolatos konvencionális tudás gyakran téves. Ebből az állításból indul ki „*A Kína-talány megfejtése*” című, eredetileg az Oxford University Press gondozásában 2017 végén megjelent könyv, amelynek magyar nyelvű kiadását a Pallas Athéné Könyvkiadó jegyzi. A kötet szerzője Yukon Huang, a Carnegie Endowment for International Peace szervezet Ázsia programjának főmunkatársa. A szerző, aki pályafutása során a nyugati és kínai nézőpontot egyaránt megismerte – Kína gazdasága egyes aspektusainak részletes vizsgálatán keresztül azt járja körül, hogy miért nem alkalmazható a konvencionális közgazdasági tudás az ország esetében, illetve hogy Kína gazdasági és politikai folyamatai miért generálnak ennyire szélsőséges érzelmeket és nézeteket. Legalább annyit olvashatunk ugyanis Kína vezető gazdasági hatalommá válásáról, mint a küszöbön álló összeomlásáról. Autoriter rendszerét legalább annyian tartják Achilles-pontjának, mint felemelkedése zálogának. Hogy Kínát ekkora érdeklődés övezi, nem meglepő, hiszen gazdasági felemelkedése – amelyet a mainstream nyugati receptektől eltérő modellel ért el – immáron a globális erőviszonyok átrendeződéséhez vezetett, és mint a globális gazdasági termelés negyedét kitevő gazdaság, gazdasági, külpolitikai lépései és változásai alapvetően befolyásolják a globális folyamatok alakulását. Ugyanakkor az, hogy e vélemények miért különböznek ennyire, már kevésbé egyértelmű. A szerző véleménye szerint a Kínával foglalkozó szakértők, közgazdászok esetében a véleménykülönbségek hátterében a közös, illetve megfelelő elemzési keretrendszer hiánya áll, Kínára ugyanis egyrészt nem húzhatók rá a szocialista gazdasági modell elméletei, másrészt pedig, bár gazdaságának működése közelebb áll a piaci alapú gazdaságok működéséhez, ezen utóbbi keretrendszerbe sem illeszthető be teljes egészében. Ugyanígy nem alkalmazhatók rá a fejlődő országok gazdasági fejlődését leíró modellek sem. A köz-

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Gutpintér Júlia a Magyar Nemzeti Bank vezető gazdaságelemzője. E-mail: gutpinterj@mn.hu

vélemény számára pedig szintén nehéz – az ország mérete és regionális diverzitása miatt – a helyes következtetések levonása, a térbeli tényezők ugyanis olyan irányban és mértékben befolyásolják a gazdasági folyamatokat, amelyet a makroökonómiai indikátorok csak korlátozottan tudnak megragadni. Ez sokszor általánosításhoz és leegyszerűsítéshez vezet, ami az érzelmi tényezőkkel kiegészülve Kína gazdasági folyamatainak teljes félreértelmezését és félreinterpretálását eredményezi.

A tíz fejezetből és két mellékletből álló könyvben a szerző ezeket a félreértéseket, félreértelmezéseket próbálja meg tisztázni azáltal, hogy a mainstream narratívákkal gyakran szembemenő megközelítésben elemzi Kína berendezkedésének egyes aspektusait. A szempontok kiválasztása nem teljes körű, a szerző azokra fókuszál, amelyek legnagyobb mértékben befolyásolják a Kínáról alkotott képet. Véleménye szerint Kína külső megítélését alapvetően három tényező határozza meg: a gazdasági teljesítőképessége, illetve a globális gazdaságban betöltött szerepe, a változó kül- és biztonságpolitikai aktivitása, valamint a(z) (ideológiai) nézőpont. A szerző a könyvében az e szempontokat meghatározó társadalmi, gazdasági, politikai folyamatokat vizsgálja meg alaposabban. A terjedelmi korlátok miatt ezek közül a jelen ismertetőben csak a legfontosabbak kerülnek kiemelésre.

A Kínáról alkotott különböző percepciók és időbeli változásuk áttekintése után a szerző az 1980-as évektől kezdődő reformok időszakát, illetve azok mechanizmusát mutatja be, ami elengedhetetlen a jelenlegi problémák megértéséhez. A szerző a Teng Hsziao-ping által elindított, majd Zhu Rongji idején kiteljesedő reformok és a nyomukban lezajló gazdasági átalakulás két markáns elemét; a területileg szándékolatlan differenciált, illetve koncentrált fejlesztést/fejlődést, illetve az alapvetően állami feladatok bankrendszerre támaszkodó finanszírozását azonosítja a gazdaság jelenlegi egyensúlytalanságainak és problémáinak hátterében.

A következő, negyedik fejezetében ezeket az egyensúlytalanságokat, illetve az ezeket övező (tév)hiteket járja körül, illetve cáfolja meg a szerző. Széles körben elterjedt ugyanis az a nézet, mely szerint Kína növekedése mind belsőleg, mind külsőleg kiegyensúlyozatlan. A belső egyensúlytalanság jele a fogyasztás szokatlanul alacsony, illetve a beruházások páratlanul magas részesedése a GDP-ből. A külső egyensúlytalanság a külkereskedelmi többletből ered, amely, bár azóta számottevően mérséklődött, a 2000-es évek közepén-végén a 10 százalékot is elérte, amely az USA-t és Európát is érzékenyen érintette, és alapvetően meghatározta a Kínáról alkotott képet is ebben az időszakban. A szerző a külső egyensúlytalanságot ma már nem tekinti problémának, hiszen Kína külkereskedelmi többlete 2017-ben mindössze a GDP 1,3¹ százalékát tette ki. A belső egyensúlytalanságok kialakulása hátterében pedig, némileg szokatlan módon, az urbanizáció szerepét hangsúlyozza; egy általánosan sikeres növekedési folyamat elkerülhetetlen melléktermékeként látja őket,

¹ Forrás: Világbank

amelyek visszatükrözik a gyors urbanizációt és a termelés regionális specializációját. A munkaerőnek a munkaigényes vidéki bázisú tevékenységek felől a tőkeintenzív városi tevékenységekbe történő áramlása növeli a nyereséghányadot, magasabb befektetési szinteket és növekedési ütemet eredményez a gazdaságban. A GDP-arányos fogyasztást ugyanakkor csökkenti ez a folyamat abban az esetben is, ha a fogyasztás abszolút értelemben növekszik.

Az ötödik fejezetben a kínai gazdaság gyenge pontjának tartott adósság- és ingatlanpiaci problémák kerülnek középpontba, amelyeket a szerző is komolynak tart, ugyanakkor az ezzel kapcsolatos félelmeket eltúlzottnak véli. Aggodalomra – véleménye szerint – leginkább az adósságállomány elmúlt 7–8 évben tapasztalt, globális összehasonlításban is jelentős mértékű növekedése ad okot, miközben a GDP-arányos államadósság tekintetében Kína továbbra is csak a középmezőnyben helyezkedik el. A változás legnagyobb része azonban megmagyarázható a hitelfinanszírozás kiterjedésével, valamint a magántulajdonban lévő ingatlanpiac felfutásával. Huang szerint az adósság növekedése éppen ezért addig nem jelent problémát, ameddig az ingatlanárak jelenlegi szintje fenntartható.

A hatodik fejezetben a társadalmi és a politikai problémákat, illetve ezek gazdasági kapcsolódási pontjait járja körül a szerző. E fejezet és talán a könyv egyik legújyszerűbb és – nyugati nézőpontból – legmeglepőbb megállapítása a korrupció kínai gazdaságban betöltött szerepéhez kapcsolódik. A szerző szerint ugyanis a korrupció sajátos, az intézményi közgazdaságtan Acemoglu által leírt elméleteit visszatükröző, széles körben elfogadott narratívától eltérő szerepet játszott Kína gazdaságában: nem akadályozta, hanem ösztönözte a növekedését, a gazdasági fejlődéssel pedig nem csökkent, hanem nőtt a szerepe. A korrupció jelenlegi szintje ugyanakkor már ténylegesen a növekedés gátját képezi, amelyen keresztül a politikai instabilitás növekedéséhez is hozzájárul. A korrupció legnagyobb része a gazdaságot működtető legfontosabb szereplők: az állampárt, az állami vállalatok és állami bankok összefonódásából fakad. A szerző ezt a kapcsolatrendszer egy kínai stílusú étkezőasztalhoz hasonlítja, amelynek egyetlen oszlopszerű lábát e három szereplő alkotja, akik szoroson összefonódva felügyelik az erőforrások elosztását, és dolgoznak a közös cél, a gazdasági növekedés érdekében, amelyet az asztal lapja szimbolizál. Ezt a modellt Huang szerint fel kell váltania egy nyugati típusú étkezőasztalnak, amelyben a lábak egymástól elkülönülnek, megakadályozva ezzel azt, hogy a pártnak vagy a kormánynak befolyása legyen a bankokra, illetve a vállalkozásokra. Ez rámutat arra, hogy a korrupció visszaszorítására tett kísérletek sikere végső soron nem a Hszi Csin-ping által elindított hangzatos kampányokon, hanem azon múlik, hogy a vezetés engedi-e, hogy a piac váljon az erőforrások elosztásának elsődleges erejévé.

A hetedik és nyolcadik fejezet azt tárgyalja, hogy Kína kereskedelme, tőkebefektetései és külpolitikája hogyan befolyásolták a globális gazdaságot, különös tekintettel az USA-ra és Európára. A kilencedik fejezet Kínának a nemzetközi hatalmi

egyensúlyban elfoglalt, változó szerepét mutatja be. 2013-ban éles váltás következett be a Kínát addig jellemző passzív külpolitikában. Teng Hsziao-ping passzív külpolitikájának vezérfonala az volt, hogy Kína nem nagyhatalom és nem is kíván azzá válni, felemelkedése békés, amely nem veszélyezteti a szomszédjait, hanem az egész világ profitálhat belőle. Kína régi nagyságának visszaállítása érdekében ugyanakkor Hszi Csin-ping szakított ezzel a megközelítéssel, és egy aktív, fókuszált, stratégiai külpolitikát hirdetett, amely kiaknázza az ország jelentősen megnövekedett erőforrásait. A külpolitikai célok megvalósításának eszközei széles spektrumon mozognak: az olyan „puhább” eszközöktől, mint az export és a külföldi befektetések növelése, a renminbi nemzetköziesítése, illetve az infrastruktúra-fejlesztések finanszírozása, kivitelezése (pl. Belt and Road Initiative) az olyan „keményebbekig”, mint a dél-kínai-tengeri területi vitákban mutatott asszertivitás. A nemzetközi hatalmi egyensúlyban betöltött szerepét a szerző által „abnormálisként nagyhatalomként” aposztrofált státusza határozza meg, ami alatt koraérettség értendő: Kína az első fejlődő ország ugyanis, amely nagyhatalommá vált, de ezt a nagyhatalmi státuszt több szempontból is azelőtt érte el, mielőtt arra érett lett volna; lakossága azelőtt válik elöregedetté, mielőtt a gazdag státuszt elérné, gazdasági teljesítőképessége pedig, elsősorban a belső problémák miatt nem áll arányban az ország érdekérvényesítési, illetve manőverezési képességével.

A tizedik fejezetben Huang – a korábbi fejezetekhez képest talán kissé inkoherens szerkezetben – áttekintést ad a Kínáról alkotott képek és vélemények jelenlegi helyzetéről és lehetséges alakulásáról a gazdasági és a (geo)politikai kilátások tükrében. Rámutat arra, hogy az elmúlt néhány évben a mérséklődő növekedési ütem, valamint a súlyosbodó adósság- és ingatlanválság miatt minden eddiginél erősebbé vált a pesszimizták hangja, akik a „kemény landolást” vetítik előre. Velük szemben az optimisták táborát erősíti: véleménye szerint a növekedésben nem várható hatalmas negatív irányú fordulat, s az elkövetkező 5–10 évben jó esélyt lát arra, hogy a bővülés üteme 5–7 százalék között legyen, amely még mindig lényegesen magasabb a legtöbb fejlett és sok fejlődő ország növekedési üteménél. Továbbá, amennyiben a pénzügyi és költségvetési irányításban fegyelmezettebb megközelítést alkalmaznak, úgy a kemény landolás is elkerülhető. A szerző ebben a fejezetben a politikai liberalizáció kilátásait is összegzi. A hasonló utat bejáró kelet-ázsiai országok példájából, pontosabban az átmenet idején fennálló jövedelmi és urbanizációs szintjükből kiindulva, a szerző következő évtized második felére prognosztizálja a politikai liberalizáció elindulását. Ez a folyamat ugyanakkor biztosan különbözni fog a nyugati és az ázsiai modellektől. Valószínű, hogy belülről, a pártból fog megindulni, a szélesedő középosztály fokozódó nyomásának hatására. Kína megítélése geopolitikai szempontból is egyre negatívabbnak tekinthető. Politikai és gazdasági lépései, asszertív külpolitikájával nemcsak helyet követel magának az átalakuló világrendben, hanem vezető szerepet is kíván játszani. Ez, a merőben különböző társadalmi értékek és berendezkedés miatt, nyugaton félelmet és ellen-

érzéseket szül. Fontos kihangsúlyozni ugyanakkor, hogy Kína egyelőre még nem tud olyan mértékű befolyást elérni, mint amekkora a gazdasági ereje alapján elvárható lenne, mivel az érzékeny nemzetközi kérdések kezelése, valamint a puha hatalom gyakorlása terén még korlátozottak a képességei.

A könyv elolvasásával mindenképp közelebb kerülhetünk Kína, a talányos nagyhatalom megértéséhez. Ugyanakkor elsősorban inkább a szerző sajátos nézőpontja, valamint a leírtak részletessége és alaposága, semmint egy új, rigorózus értelmezési keretrendszer felállítása és alkalmazása az, ami hozzásegíti az olvasót a Kínában zajló gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok, valamint a Kínáról alkotott kép kialakulása okainak feltárásához. Kifejezetten hasznos olvasmány azok számára, akik kevés ismerettel rendelkeznek Kínáról, hiszen átfogó képet kaphatnak az ország gazdasági és (geo)politikai folyamatairól. A gazdasági és politikai folyamatok részletes elemzése, valamint a szerző szokatlan látásmódja új információkkal és nézőpontokkal gazdagíthatja azokat az olvasókat is, akik jártasak a Kínát érintő kérdésekben.